

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

גליונות לעיון בפרשת השבוע
ערוכים בידי ד"ר נחמה ליבוביץ - שבת העשרים ואחת

ב ר א ש י ת (תשכ"ב)

א' גסוקים כ"ט-ל'
מדונם של הבריות

א. כ"ס: ויאמר אלוהים: הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה.

ל': ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רמש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה...

סנהדרין נ"ט ב'

אמר ר' יהודה אסר רב: אדם הראשון לא הותר לו בסר לאכילה, דכתיב "לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ" ולא חית הארץ לכם. וכטבאו בני נח: הותר להם, שנאמר (ר' ג') "כירק עשב נתתי לכם את כל"...
סיחבי: ורדו בהגת היט" (רס"י: לאדם הראשון נאמר) מאי לאר לאכילה? לא, למלאכה!

רס"י ד"ה לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ

הטעם להט' בחמדות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאטתו להמית בריה ולאכול בשר, אך פל' ירק עשב יאכלו יחד כלם.

בכטבאו בני נח, הותר להם בשר, שנאמר (בר' ט' ג') "כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה, כירק עשב" טהרתו לאדם הראשון "נתתי לכם את כל".

רס"ב ד"ה הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע

לא הורשה לאדם ולאטתו להמית בריה ולאכול בשר... עד סוף דברי רס"י...
ועט כד' - יהיה פירוש "את כל ירק עשב לאכלה" - ואת כל ירק עשב. ואינו יז, אבל נתן לאדם ולאטתו כל עשב זרע זרע וכל פרי עץ ולחית הארץ ולעוף השמים נתן כל ירק עשב, לא פרי העצים ולא הזרעים, ואין מאכלם יחד כולל בטוח; אך הבשר לא הורשו בו עד בני נח כדעת הביתא. והוא פסוקו של מקרא.

והיה זה מפני טבעי התבונה יש להם קצת מעלה בנפסם, נדמו בה לבעלי הנפש המטבלת, ויש להם בחירה בטובתם ומזונותם, ויברחו מן הצער והמיתה...

וכאשר חטאו והטחית כל-בשר דרכו על הארץ ובגזר שימיתו במבול ובעבור נח הציל מהם לקיט המין, נתן להם רשות לשחוט ולאכול כי קיטם בעבורו, ועם כל זה לא נתן הרשות בנפש ואסר להם אבר מן החי. וחוסף לבד במצות לאסור כל דם קפני טהור מעמד לנפש, כדכתיב (ויקרא י"ז) "כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואסר לבני ישראל: דם כל בשר לא תאכלו, כי נפש כל בשר דמו היא", כי התיר הגוף בחי ואינו מדבר אחר המיתה - לא הנפש עצמה, וזה טעם הטחיתה. ומה נאמר "צער בעלי חיים דאורייתא" (טבת קכ"ח), וזו ברכתנו שבברך אטר קדשנו במצוותיו וצונו על הטחיתה... וטעם "את כל עשב זרע זרע ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה", טיאלכו זרעי העשב כגרגרי תחשת וחתפורה והקטניות וזולתם, ויאכלו כל פרי העץ, אבל העץ עצמו אינו להם לאכלה. וגם לא העשב עד שנתקלל אדם ובאמר לו (בר' ג' י"ח) "ואכלת את עשב הטדה".

טפאל דוד לצטר

ד"ה ורדו בדגת הים ובעוף השמים: אע"פ שאינם מטעבדיט לאדם לעבוד עבודתו, הנה האדם מלחמט בהם לכל צרכיו לאכילתו ולמלאכתו.

" את כל ירק עשב: ירק טל עשב, כלומר: "עשב ירוק", כמו למטה (ג' כ"ד) "להט החרב" - יחבר טהיא ליהסת. וכן (סוף מגילת אסתר) "ורצוי לרב אחיו" - לאחיו המרוביט.

והנה נתן לאדם כל עשב זרע זרע וכל עץ פרי, ולטאר בעלי חי רק ירק עשב הצומח בלי זריעה. והסנה בזה, כי האדם יש בו דעת לזרוע, ולא כן טאר בעלי החיים. ואין להוציא מזה כדעת Grotius ונאסר פרי בעץ לבעל חי ולא כדעת Caelius חלא דבר משה בדיקוס, רק באמת הלטון מדוקדק מאד, כי לא הטלים את טאר החיות על הדלעיל ופרי העץ מאחר שלא נתן בהם דעת לזרוע ולבטוע בכל מקוט טרצו, כמו שנתן לאדם.

והנה יט' לטאול למה לא הדיכיד אכילת הבשר לא טצל האדם ולא אצל החיות? וכבר האמינו רבים שלא הותרה טחיתת הבחמות קודם המבול, וזה רחוק מאד, מאחר

(בראשית תשכ"ב)

שהאדם בטבעו ובהרכבת גופו ובצורת שגיו מוכתר לאכילת הזרעים והבטר בשוה; ואם לא היה רצון הבורא שיאכל בטר, לא היה יוצר גופו מוכתר לכך!

ונראה לי כי היתר אכילת בטר בכלל בלשון (כ"ח) "ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומסת על הארץ", כי כן לבח (ט' ב') אחר שאמר "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חיה הארץ ועל כל עוף השמים, בכל אשר תרמס האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו", פרט ואמר: "כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה". אלא שלאדם לא הוצרך לפרט יותר, ולנח מפני שהוצרך להתחזק על ספיכות דם האדם, הקדים לומר, טאנין אוסר שחיטת הבהמה.

ויש להוסיף, כי מאמר "ורדו בדגת הים" הוא ראיה ברורה שהריגת בעל חי מותרת, כי איך יתכן למסור בדגים, בלי שיצאו מן המים וימותו? ואין לומר שהכונה, לעשות מהם אחרי מותם טמן דגים, ולהשתמש בסביחם, כי אין רדוי וממשלה להשתמש בדבר מת, אלא למסור בגוף ח"ו אם להעבירו אם להסיתו.

ותלמידיו שלום שמעון סודינא מטיב (היום כ"ג תמוז תרכ"ה), שאיך מכאן ראיה ברורה להיתר אכילת בטר לאדם, כי אמנם יתכן שיהיה המכונן במאמר "ורדו בדגת הים" שיהיה האדם רודה ומסלל בבעלי חיים למנוע מותם טלא ישלטו בו להזיקו, ושהריגתו מותרת להצלת עצמו, אבל לא לאכול אותו, ושגם בלי סיהיו הדגים עובדים את האדם ועושים מלאכתו, הנה הוא נקרא רודה בהם, מאחר שיש בידו להתגבר עליהם לבלתי יזיקוהו.

ואגב אומר, כי לא מצאנו טרם "רדה" להוראה זו אלא להוראת הסעבוד והמסלול להכריע אחרים לרצוננו ולהנאתנו, כמו (ויקרא כ' ה') "לא תרדה בו בפרך", וכן (ויקרא כ"ו י"ז): "ורדו בכס טובאיכם", וכן (מלכים א' ה' ד') "כס הוא רודה בכל עבר הנהר", וכן (תהלים ע"ב ט') "וירד מים אל ים" ענינו שלטון לקבל מהם מס.

ועתה נראה לי, כי לא רצה הקב"ה לומר לאדם בפירוש, כי הרשות בידו להרוג ופסח חיה, כדי שלא ללמד ידיו לשפוך דם. ורק אמר לו, שיהיה מוסל ורודה בכל בעלי החיים, והיתר הריגתו לצורך אכילתו לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר. אבל אחר הקבול, אחר טמאה הארץ חמס והטחית כל בטר את דרכו ורבו טופכי דמיט, אז פרט ה' לנח ולבניו שהרשות בידם להרוג ולאכול בעלי חיים, אך אין להם רשות להרוג איש את אחיו, אבל יש להם להרוג הרוצחים.

- (1) מהי הקושיה מפ' כ"ח על פ' כ"ס הנסאלת בגמ'?
- (2) מהו המאכל שביתן לאדם לפי כל אחת מן הדעות הנ"ל?
- (3) מה בין רט"י לבין רמב"ן בפירוש המליט "ירק עטב"?
- (4) שני טעמים בותן הרמב"ן לשחיטה. אלו הם?
- (5) מהו טעם היתר אכילת בטר לאדם לדעת טד"ל ומה היא חולסת תשובתו?
- (6) למי מן הפרטנים יש להביא ראיות מלשון הכתוב?

ב. רד"ק ד"ה לכם יהיה לאכלה

זה הנזכר בפסוק ולא התיר להם הבטר לאכול עד אחרי המבול ולא ידעתי למח ואולי לפי טעיה גלוי לפנינו כי המבול עתיד להיות, ונח עתיד להציל עמו טאר הקייט ואמר לתתם לו חלף עבודתו בהם, טאין הקב"ה מקפח סכר כל בריה, כל סכן האדם; וכן מצאנו בגמ' ובפירוש שאמר (יחזקאל כ"ט י"ח-כ') "וטכר לו היה לנ", ובתנן לו את ארץ מצרים חלף עבודתו בצר.

- (1) התוכל לתת סבה לאסור אכילת הבטר בימי אדם ולהיתר אחר המבול?
- (2) מה רצה רד"ק להוכיח באמצעות יחזק' כ"ט? האם טובה ההוכחה מטט?
- (3) האם הטעם הביתן ע"י רד"ק זה עם הטעם הביתן לעיל ברמב"ן?

ג. שאלות ברט"י

רט"י ד"ה לכם יהיה לאכלה ולכל חיה הארץ (ע' בטאלת א').

- 1 x מה קטה לו בפסוקינו?
- 2 x תרא"ן מקטח: למח לא אמר רט"י "לא הרטה לאכול בטר" ואמר "לא הרטה להמית בריה לאכול בטר"?
- 3 x למח חוזר רט"י ואומר "אך כל ירק עטב יאכלו יחד כלם" אחרי סכבר אמר טחטוה אדם ובהמה למאכל?
- 4 x למח מה מזכיר רט"י בסיום דבריו שבני נח הותר להם לאכול בטר, והביא פ' ט' ג' והלא את הפסוק ההוא פרט במקומו?